

УДК 378.016: 94(477)

Ю. Ю. Ілляшенко
А. І. Лисенко**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ
«ВСТУП ДО ФАХУ» ДЛЯ СТУДЕНТІВ
ІСТОРИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

У статті аналізується зміст методики викладання курсу «Вступ до фаху» як обов'язкової дисципліни циклу професійної підготовки ВНЗ в процесі навчання майбутніх бакалаврів історії. Автори порівнюють окремі робочі програми з курсу, характеризують їх змістовне наповнення та репрезентують власний підхід щодо структури програми з дисципліни.

Ключові слова: навчальна дисципліна, робоча програма, вища історична освіта, навчально-методична література, методика викладання, технології навчання.

Вагоме місце в професійній (професійно-орієнтованій) та практичній підготовці майбутнього бакалавра з історії належить дисципліні «Вступ до фаху». Оскільки цей курс є складовою професійного циклу дисциплін, то за своїм змістом він спрямований на засвоєння студентами системи знань про основні засади спеціальності «Історія та археологія», формування теоретико-методологічного підґрунтя для вивчення фахових дисциплін спеціальності.

Зміст курсу покликаний допомогти студентам вивчити основні засади теорії історичного процесу, з'ясувати базові поняття історичної науки, засвоїти принципи та методи історичних досліджень, дати основи знань про історичні джерела та наукову літературу, засвоїти практичні навички щодо написання наукової роботи.

Навчальна дисципліна «Вступ до фаху» має зв'язок з усіма історичними дисциплінами. Вона дає можливість розширити теоретичні знання та набутти практичні навички у сфері організації й проведення наукової діяльності, є важливим етапом в організації науково-дослідної роботи студентів у вищих навчальних закладах, тому існує потреба в розвитку та вдосконаленні методики її викладання. Аналізу змісту методики викладання «Вступу до фаху» як базової дисципліни в підготовці бакалаврів історії присвячена дана публікація. Вивчення на першому курсі (1-й семестр) університетів «Вступу до фаху» розпочинає підготовку фахівця-історика.

Набуття базових знань з цієї науки допомагає історика (незалежно від сфери його конкретної майбутньої діяльності) набутти навички роботи з історичними джерелами, з історичною літературою, забезпечує їх раціональний пошук, кваліфікований відбір, науковий аналіз і використання, а також засвоєння основ бібліографії.

Пропонуємо здійснити цей аналіз шляхом репрезентації структури програми курсу «Вступ до фаху». Актуальність саме такого напрямку його характеристики покликана тим, що сучасна практика викладання цієї

дисципліни у вищих навчальних закладах на факультетах, які готують фахівців з історії, не дозволяє нам скласти єдину цілісну картину вимог до курсу. Це спричинено появою нового переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (2015 р.). Таким чином, основні наявні методичні, інформаційні матеріали з курсу «Вступ до фаху» в основному можна використовувати при підготовці фахівців зі спеціальності 014 «Середня освіта (історія)», яка має педагогічне спрямування підготовки вчителя історії [1].

Що стосується спеціальності 032 «Історія та археологія», то складність змісту курсу спричинена тим, що:

по-перше: кожен навчальний заклад готує в межах спеціальності фахівців з різних освітніх програм, що й спричинює відмінні інтерпретації даної дисципліни;

по-друге: ВНЗ на сучасному етапі мають автономію щодо укладання навчальних та робочих програм, і як наслідок – різноманітні тематики і змістовне наповнення;

по-третє, якщо навіть брати до уваги, що перелік тем є близьким за назвами, проте змістовно він може відрізнятися в навчальних закладах. Для аргументованого підтвердження порівняємо зміст програм курсів «Вступ до спеціальності» університетів м. Луцьк, м. Івано-Франківськ, м. Київ, м. Маріуполь.

У Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ) програма курсу «Вступ до спеціальності», укладена доц. Шологон Л.І. (2014 р.), включає в себе наступні теми: «Предмет історичної науки та її соціальні функції», «Вища історична освіта в Україні», «Історичні джерела та їх науковий аналіз», «Історична література та її вивчення», «Роль історичної бібліографії в підготовці спеціаліста-історика» [7].

В Київському університеті імені Бориса Грінченка програма курсу «Вступ до спеціальності», укладена доц. Салатою О. О. (2014 р.), передбачає вивчення таких тем як: «Нормативні акти України про освіту. Болонський процес в Україні», «Традиції української освіти. Проблеми модернізації освіти в Україні», «Б. Д. Грінченко в історії української освіти й культури», «Система підготовки вчителя історії», «Історія як наука та її завдання», «Коло історичних дисциплін», «Історичні джерела», «Видатні українські історики» [5].

У Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки (м. Луцьк) програма курсу «Вступ до спеціальності», укладена доц. Кінд-Войтюк Н.В. (2016 р.), репрезентована такими темами: «Професія історика та її фахова спеціалізація», «Предмет історичної науки, її зміст і завдання», «Суспільна роль і значення історії», «Методологічні основи історичної науки», «Принципи і категорії історичної науки», «Класифікація історичних джерел. Писемні джерела та їх аналіз», «Наукові установи історичного профілю», «Культурно-освітні заклади» [3].

У Маріупольському державному університеті (укладач програми – проф. Романцов В.М., 2016 р.) зміст курсу «Вступ до фаху» відображено в таких темах: «Вступ до курсу», «Особливості історичного пізнання», «Формування

історії як науки», «Організація навчальної та наукової діяльності студентів», «Принципи та методи наукового дослідження», «Робота з історичними джерелами та літературою» [4].

Незважаючи на те, що в запропонованих програмах чимало спільного, проте є суттєві відмінності в їх змістовному наповненні, зокрема в концепції їх побудови, в деталізації розкриття окремих тем, в кількості годин на опрацювання окремих тем. Важливим для аналізу є загальний обсяг годин, які відводяться на дану дисципліну. Кількість годин коливається від 72 до 108, що й спричинює різну кількість тем і відведених для їх вивчення годин як на лекційних і семінарських заняттях, так і годин, відведених на самостійне опрацювання матеріалу студентами в позааудиторний час. Що стосується годин для самостійної роботи студентів і процесу їх збільшення, то ми погоджуємося з думкою Мисана В. відносно того, що «... збільшилась кількість годин для самостійної роботи студентів, однак вона потребує розробки схем її організації та відповідної навчально-методичної літератури. Що стосується останнього, то тут також чимало проблем. Вузівські бібліотеки сучасною навчально-методичною літературою з методичних курсів історії забезпечені погано, особливо це стосується останнього покоління підручників, видань, які здійснюють громадські організації за результатами освітніх проектів тощо» [2, с. 9].

Розпочавши підготовку фахівців зі спеціальності 032 «Історія та археологія», кафедра історії України та суспільних дисциплін Черкаського державного технологічного університету розробила наступну тематику курсу: «Вступ до курсу», «Історія як наука», «Історичні джерела та їх аналіз», «Історична література та її вивчення», «Роль історичної бібліографії у підготовці фахівця», «Основи наукового історичного дослідження», «Структура та напрямки діяльності наукових установ історичного профілю», «Установи культури та їх роль у збереженні історичної пам'яті».

Структурно курс поділяється на три частини. Це, по-перше, лекційна частина, в якій доцільно висвітлювати теоретичні проблеми найбільш важливих і характерних для даної дисципліни питань; по-друге, це семінарська частина, спрямована на засвоєння теоретичних питань та їх застосування у лабораторії конкретних історичних досліджень; по-третє, самостійна частина, яка включає написання рефератів, есе, підготовку презентацій, виконання індивідуальних завдань і сприяє виробленню навичок самостійного аналізу джерел і наукової літератури, систематизації матеріалу та його стислому викладу.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Вступ до спеціальності» є засвоєння студентами знань на рівні вищої школи про предмет, принципи і особливості історичної науки, про її суспільну роль і значення. Студенти знайомляться також із проблемами методології та основами історичної науки, з категоріальним та понятійним апаратом. Одержують елементарні знання з проблем джерелознавства, знайомляться із системою наукових історичних установ та культурно-освітніх закладів історичного профілю. Передбачається також засвоєння студентами знань про основи наукового історичного

дослідження, так як студенти повинні оволодіти знаннями і методикою роботи із спеціальною літературою і першоджерелами, знати і вміти користуватися правилами оформлення наукової роботи.

Починати викладання дисципліни варто з вступу до курсу, де викладач розкриває основні аспекти структури освіти України, вищої історичної освіти в Україні, дає аналіз місця курсу «Вступ до фаху» в системі навчання у вищій школі та в системі історичної освіти; мету, завдання, предмет, структуру курсу; його значення для фахової підготовки фахівців. Доречним є ознайомлення першокурсників з навчальним планом спеціальності «Історія та археологія». Серед тем, які можуть бути предметом обговорення на вступній лекції, доцільно рекомендувати також матеріал, пов'язаний з поняттям професії історика та основними її якостями, а також із фаховою спеціалізацією майбутніх бакалаврів. Варто зацентувати увагу студентів на ролі історичної освіти в опануванні історичними знаннями, зробити аналіз підручників і посібників, наукових та науково-популярних видань з курсу.

При вивченні теми «Історія як наука» ключовими питаннями мають бути: історія як наука, її сутність, предмет та поняття історії; понятійний апарат, зміст і функції історії як науки; закономірності розвитку історії як науки; предмет історичної науки; її соціальні функції; принципи поділу історичної науки, роль наукової періодизації в історичній науці.

Варто звернути увагу на предмет історичної науки, прослідкувати її зв'язок з іншими науками, вказати особливості історичної науки та її диференціацію. При викладі матеріалу увага має бути зацентрована на місці та ролі історії в пізнанні людиною навколишнього світу, на її суспільній та виховній ролі. Якщо кількість годин на лекційні заняття дає можливість виділити на дану тему 4 год, то варто окремо розглянути питання методології та принципів історичної науки, зокрема принципу об'єктивності, суб'єктивізму, історизму в процесі наукового пізнання минулого.

Як зазначає Шевченко Ф.П. про роль і значення історичної науки: «Без вияснення цього не може бути і мови про історію як науку, що займається певними проблемами розвитку людства. Історична наука завжди мала і має велике практичне значення для сучасності. Про зв'язок історичної науки з сучасністю говорив великий російський мислитель О.І. Герцен: «Повніше усвідомлюючи минуле, ми виясняємо сучасне; заглиблюючись в суть минулого, розкриваємо суть майбутнього; дивлячись назад, крокуємо вперед». Це питання має розглядатися широко і на основі конкретних фактів» [6, с.93].

Проблематика питань теми «Історичні джерела та їх аналіз» нами скомпонована наступним чином: зміст джерел, їх походження, форма, практичне значення; класифікація джерел за видами: писемні, речові, етнографічні, усні (фольклорні), лінгвістичні, зображувальні); класифікація джерел за принципами: просторово-географічним, структурним, хронологічним; відповідність виду документів потребам дослідження; писемні джерела (рукописи на папірусі, пергаменті, папері, друковані матеріали, написи на камені, металі, кераміці, бересті, настінні написи); види писемних пам'яток; історична герменевтика, деконструкція джерела, квантитавний

аналіз, «усна історія», «мікроісторія», просопографія, історико-порівняльний або компаративний підхід; порядок роботи з історичними джерелами.

При опрацюванні теми «Історична література та її вивчення» студенти повинні бути ознайомлені з типами видань історичної літератури. Обов'язковим є вивчення понятійного апарату, зокрема таких понять як: підручник, монографія, наукова стаття, публікація історичних джерел, рецензія, автореферат дисертації, наукова періодика. Доцільно виокремити характеристику поняття історіографії, приділити увагу вивченню методики пошуку і роботи з історичною літературою; загальних принципів відбору і використання опублікованих джерел та техніки виписок і систематизації відібраного матеріалу. Розкриття змісту, світогляду, концепцій авторів у історичних працях різних періодів та постаті найбільш відомих істориків України минулого і сучасного – також важливі аспекти викладу матеріалу.

Складовими теми «Роль історичної бібліографії у підготовці фахівця» є ознайомлення студентів з роботою наукових бібліотек, з методикою бібліографічного пошуку літератури, з класифікацією бібліографічних видань, з основними аспектами використання довідкової літератури. Ключовими поняттями теми є: каталоги, підручники, посібники, монографічна література, тлумачні словник, тематичні бібліографічні видання, історичні праці як об'єкт дослідження історіографії. Студенти повинні розуміти значення історичної бібліографії, мати уяву про точний облік, опис і рекомендацію історичної праці до опрацювання.

Відносно викладу теми «Основи наукового історичного дослідження» варто зауважити, що в рамках курсу «Вступ до фаху» даються лише загальні положення такого напрямку роботи. Це пов'язане з тим, що навчальний план спеціальності 032 «Історія та археологія» на кафедрі історії України та суспільних дисциплін передбачає виокремлення «Основ наукових досліджень» як самостійної дисципліни, в якій питання щодо планування і організації робочого режиму наукового дослідження, вибору теми і складання плану наукового дослідження, наукового пошуку джерел і літератури, методики роботи з історичними документами і літературою, вироблення наукової гіпотези та структури наукового дослідження, з'ясування специфіки наукової роботи історика-дослідника викладається більш детально.

При розгляді теми «Структура та напрямки діяльності наукових установ історичного профілю» викладач увагу спрямовує на основні наукові установи історичного профілю та дотичні до них. А саме: науково-дослідні інститути в системі Академії Наук України, Інститут історії, інститут археології, інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії, інститут українознавства, інститут національних відносин та політології. Варто дати оцінку структури інститутів, їх наукової та видавничої діяльності. Окрім науково-дослідних інститутів, потрібно зосередити увагу студентів на роботі наукових бібліотек, схарактеризувати їх структуру, фонди, функції. В якості самостійної роботи при підготовці до семінарських занять студенти мають оволодіти знаннями відносно головних бібліотек України, центральної наукової бібліотеки Академії Наук України, найбільших бібліотек обласних центрів. Так як робота

з архівними документами є однією з провідних у проведенні наукових досліджень, тому питання про центральні і місцеві архівні установи, відомчі архіви, архівні фонди, описи, справи є актуальним при розкритті даної теми.

Стосовно теми «Установи культури та їх роль у збереженні історичної пам'яті», то варто приділити увагу музеям як центрам збереження і популяризації пам'яток історії. Тому актуальним є розкриття таких аспектів як музейні фонди, науково-дослідна робота в музеях, музейні експозиції, найбільші світові музеї історії, головні музеї України. Відносно інших установ культур, то ми виділяємо такі як культурно-освітні заклади і товариства з вивчення, збереження і популяризації пам'яток історії та культури, товариства краєзнавців, історико-культурні заповідники, екскурсійно-туристичні установи.

Розроблені напрямки знань дадуть можливість отримати кінцевий результат, який полягає в наступному: студент буде розуміти сутність, призначення й зміст гуманітарних наук, місце історії в системі гуманітарного знання, природи людського суспільства і ролі особи в його функціонуванні; володітиме навичками участі в дослідницькій діяльності, матиме уявлення про методи сучасної історії та їх застосування у професійній діяльності; опанує навички основ роботи з науковою та науково-методичною, навчальною літературою, з іншими джерелами інформації, необхідними для вивчення історичних дисциплін; отримає знання, що сприяють розвитку критичного мислення, творчого потенціалу, заохочують новаторські ідеї.

Список використаних джерел

1. Бути вчителем: навчально-методичний посібник з курсу «Вступ до спеціальності» / Укладач О. В. Більська. – Вінниця: ТД «Едельвейс и К», 2012. – 296 с.
2. Мисан В. Методика викладання історії – базова дисципліна в підготовці майбутніх учителів історії Проблеми дидактики історії : збірник наукових праць / В. Мисан / [редкол.: С. А. Копилов (голова, наук. ред.) та ін.]. – Випуск 1. – 168 с. – С. 7–22.
3. Офіційний сайт Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eenu.edu.ua/uk/robochi-navchalni-programi-specialnosti>
4. Робоча програма навчальної дисципліни «Вступ до фаху». Навчальний портал Маріупольського державного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moodle.mdu.in.ua/>
5. Салата О. О. Вступ до спеціальності: Робоча програма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elibrary.kubg.edu.ua/8779/>
6. Шевченко Ф. П. Про створення «Вступу до Історичної науки» / Шевченко Ф. П. // Український історичний журнал. – 1959. – № 1. – С. 90–100.
7. Шологон Л. І. Вступ до спеціальності: методичні вказівки для студентів першого курсу Інституту історії, політології і міжнародних відносин спеціальності «Історія» /Л. І. Шологон. – Івано-Франківськ, 2014. – 32 с.

References

1. Buty vchytalem: Navchal'no-metodychnyy posibnyk z kursu «Vstup do spetsial'nosti» / Ukladach O. V. Bil's'ka. – Vinnytsya: TD «Эdel'veys y K», 2012. – 296 s.

2. Mysan V. Metodyka vykladannya istoriyi – bazova dystsyplina v pidhotovtsi maybutnikh uchyteliv istoriyi Problemy dydaktyky istoriyi : zbirnyk naukovykh prats' / V. Mysan / [redkol.: S. A. Kopylov (holova, nauk. red.) ta in.]. – Vypusk 1. – 168 s. – S. 7–22.
3. Ofitsiyyny sayt Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrayinky [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://eenu.edu.ua/uk/robochi-navchalni-programi-specialnosti>
4. Robocha prohrama navchal'noyi dystsypliny «Vstup do fakhu». Navchal'nyy portal Mariupol's'koho derzhavnoho universytetu [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://moodle.mdu.in.ua/>
5. Salata O. O. Vstup do spetsial'nosti: Robocha prohrama [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://elibrary.kubg.edu.ua/8779/>
6. Shevchenko F. P. Pro stvorennya «Vstupu do Istorychnoyi nauky» / Shevchenko F. P. // Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal. – 1959. – № 1. – S. 90–100.
7. Sholohon L. I. Vstup do spetsial'nosti: metodychni vказivky dlya studentiv pershoho kursu Instytutu istoriyi, politolohiyi i mizhnarodnykh vidnosyn spetsial'nosti «Istoriya» / L. I. Sholohon. – Ivano-Frankivs'k, 2014. – 32 s.

Стаття надійшла до редакції 01.12.2017 р.

**Ю. Ю. Ільяшенко,
А. І. Лысенко**

Актуальные проблемы преподавания дисциплины «Введение в специальность» для студентов исторических специальностей

В статье анализируется содержание методики преподавания курса «Введение в специальность» в качестве обязательной дисциплины цикла профессиональной подготовки вузов в процессе обучения будущих бакалавров истории. Авторы сравнивают отдельные рабочие программы курса, характеризуют их содержательное наполнение и представляют собственный подход к структуре программы дисциплины.

Ключевые слова: учебная дисциплина, рабочая программа, высшее историческое образование, учебно-методическая литература, методика преподавания, технологии обучения.

**Yu. Yu. Ilyashenko,
A. I. Lysenko**

Actual problems of teaching the discipline «Introduction to specialty» for students of historical specialties

The article analyzes the content of the method of teaching the course «Introduction to specialty» as a compulsory discipline of the cycle of universities professional training in the process of training future bachelors of history. The authors compare individual work programs from the course, characterize their content and represent their own approach to the structure of the program from a discipline.

Key words: educational discipline, work program, higher historical education, educational and methodical literature, teaching method, teaching technologies.